

Сова О.Ю. Актуальні питання стану депозитного ринку в Україні / О.Ю. Сова // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 282-292.

УДК 336.717.3

Олена Ю. Сова

кандидат економічних наук,
доцент кафедри національної економіки та фінансів,
Університет економіки та права «КРОК»

Актуальні питання стану депозитного ринку в Україні

Постановка проблеми

Забезпечення комерційних банків достатніми обсягами депозитних ресурсів є одним з пріоритетних напрямів, що визначають стратегічні засади розвитку як банківського сегменту, так і економіки України в цілому. У банківській діяльності проблема формування оптимального за термінами й обсягами депозитного портфеля є вельми актуальною, що дає право стверджувати про важливість формування та розвитку ефективного депозитного ринку з його дієвим інструментарієм. У цьому контексті дослідження сучасного стану ринку депозитів в Україні має вагомий теоретичне і практичне значення.

Аналіз останніх публікацій

Питання розвитку і вдосконалення депозитних операцій банків України недостатньо розглядалися до останнього часу. Це можна пояснити тим, що попит на депозитні послуги з боку потенційних вкладників перевищував банківську пропозицію, спостерігався високий темп інфляції, і згадані основні фактори забезпечували високу норму доходності банківським операціям. А добре налагоджений на міжбанківському ринку механізм рефінансування дозволяв банкам підтримувати необхідну структуру залучених коштів.

Проблемам розвитку і вдосконалення депозитного ринку приділено

увагу в працях вітчизняних економістів: М. Береславської [1], В. Коваленка [2], Т. Косової [3], С. Науменкової [4], Л. Примостки [6], Ю. Холодної [10] та інших. Однак деякі аспекти щодо забезпечення стабільності депозитного ринку України в сучасних швидкозмінних економічних умовах **залишаються недостатньо дослідженими** в наукових роботах і потребують більш детального теоретико-прикладного обґрунтування.

Мета дослідження – висвітлити та проаналізувати проблеми і перспективи банківського ринку депозитів у вітчизняних сучасних умовах.

Основні результати дослідження

Депозитний ринок є важливим елементом у структурі фінансового ринку держави. Адже відомо, що основним джерелом формування ресурсної бази комерційних банків є депозитні операції, сутність яких полягає в залученні тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання та домашніх господарств у банківську систему.

Ефективність депозитних операцій буде вищою при дотриманні певних принципів: забезпечення прибутковості банківської діяльності; гнучка депозитна політика при формуванні депозитного портфеля; дотримання банком нормативів ліквідності; врахування аспекту прибутковості активів при проведенні депозитних операцій; диверсифікація та вдосконалення банківських послуг з метою зацікавлення ширшого кола клієнтів.

На рис. 1 показано загальний обсяг депозитів в банківській сфері України за період 2013-2016 рр.

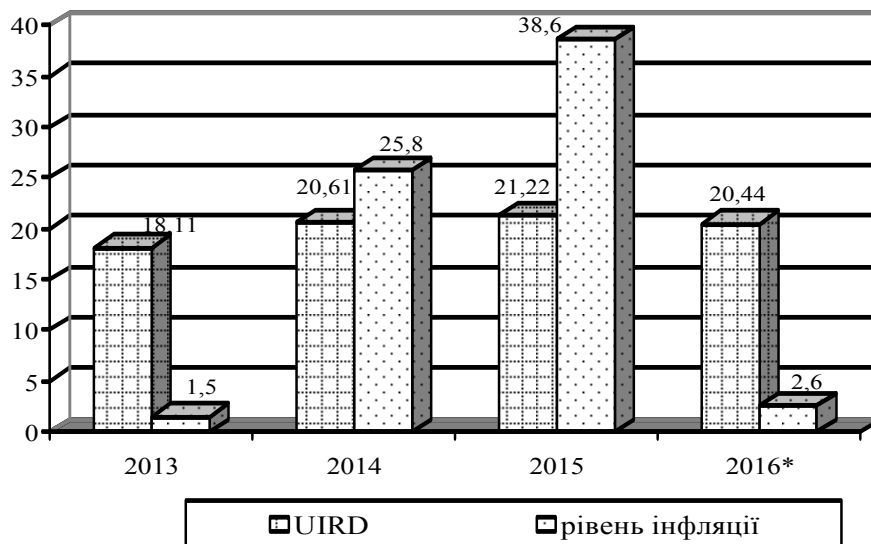
* станом на 23.03.2016 р..

Рис. 1. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України), побудовано за даними [9].

Загальноекономічна нестабільність, політична напруженість і банківсько-фінансова криза є поясненнями того факту, що протягом 2013-2014 рр. обсяги депозитних внесків були на майже однаковому рівні – 670-675 млрд. грн.. Зростання сум вкладів відбулося у 2015 році разом із поживленням ситуації на ринку банківських послуг, завдяки ефективним діям Національного банку по забезпеченню дієздатності банківської системи держави. Приріст склав 42 млрд. грн.. Ця тенденція зберігається і в першому кварталі 2016 року, адже станом на 23.03.2016 року сума депозитних внесків склала 750 млрд. грн..

Безумовно, банківський відсоток та строк депозиту мають велике значення при розміщенні населенням грошей у банківській сфері, однак з урахуванням сучасних економічних реалій наперед виходять інфляційні процеси. Через це депозит розглядають не тільки як спосіб отримання певного прибутку. Основне призначення депозиту – це допомога вкладникові у боротьбі з інфляцією [7, с. 284].

На рис. 2 наведемо дані щодо середньозваженої гривневої ставка UIRD (розраховується виходячи з «класичних» депозитів 20 провідних комерційних банків України) за річними строковими вкладами і рівня річної інфляції.

** станом на 23.03.2016 р..*

Рис. 2. Динаміка UIRD та рівня інфляції, % річні, побудовано за даними [9].

Як бачимо, в 2014-2015 роках депозитні ставки не покривали втрат вкладників від інфляції. Розрив у 2014 році становив 5,19 п.п., а в 2015 – 17,38 п.п.. Темп зростання інфляції з 2013 року вражаючий: +24,3% в 2014 році, і +37,1% в 2015му році порівняно з 2013 роком. Згідно прогнозних даних, індекс споживчих цін у 2016 році планується на рівні 12%, але інфляційні процеси залишаються суттєво залежними від коливань курсу національної грошової одиниці і від рівноваги на валютному ринку.

Ставка UIRD по гривневим вкладам в аналізованому періоді тричі зростала: з 18,11% у 2013 році до 21,22% у 2015 р.. Стрімкий підйом спостерігався у 2014 році: ставка зросла порівняно з показником 2013 року на 2,5 п.п.. Навесні 2016 року депозитний сектор демонструє зниження рівня UIRD до 20,44%, що відображає загальне зниження вартості грошей на ринку.

Перейдемо до аналізу стану депозитного ринку України за останні роки. У 2014 році економічна ситуація в Україні зумовила необхідність збільшення комерційними банками депозитних ставок для мінімізації відпливу вкладів через ускладнення політично-економічної ситуації в країні. Адже виплату депозитних вкладів банки здійснюють насамперед за рахунок погашення активів, збільшення інших видів запозичень і збільшення капіталу. А в умовах економічної кризи та втрати частини економічних потужностей рівень кредитоспроможності позичальників стрімко знижувався, що призвело до кризи неплатежів і збільшення обсягів проблемних кредитів [8].

Криза в суспільстві обумовлена саме негативними явищами в економіці, що надзвичайно ускладнюють соціально-економічну ситуацію для переважної більшості населення. Це ускладнення може мати об'єктивний чи суб'єктивний характер (тобто ускладнення можуть мати

відносно локальний характер), але саме вони обумовлюють психологічний стан суспільства [13, с. 29].

Протягом 2014 р. банківська система України втратила 39,8 млрд. грн. депозитів у національній валюті, або 9,8%. Відтік депозитів у національній валюті фізичних осіб мав більш негативну динаміку і складав 57,8 млрд. грн., або 22,8%. Проте, такий великий обсяг зниження депозитів в національній валюті фізичних осіб частково компенсувався приростом депозитів у національній валюті юридичних осіб на 17,9 млрд. грн. за рахунок зростання коштів на поточних рахунках. Відтік депозитів фізичних осіб протягом 2014 р. негативно вплинув на ліквідність банківської системи України. Брак ліквідності покривався за рахунок рефінансування Національним банком України. На відміну від відтоку депозитів у національній валюті, депозити в іноземній валюті мали негативну тенденцію до зниження протягом всього року, як з рахунків фізичних осіб – на 8,3 млрд. дол. США, або 37,7%, так і з рахунків юридичних осіб – на 1,7 млрд. дол. США, або 23% [12, с. 95-96].

При скороченні депозитів у банків почалися такі проблеми: погіршення якості кредитного портфеля, падіння ліквідності, недотримання нормативів. Наслідком цього було введення до деяких фінансових установ тимчасових адміністрацій.

Політика загального збільшення ліквідності банківської системи здійснювалася за допомогою операцій з рефінансування. Впродовж 2014 року банкам надано величезні фінансові ресурси, частина з яких була отримана для виконання економічних нормативів (кредити «овернайт»), а частина – на програми з фінансового оздоровлення банків [1, с. 32].

Кожний комерційний банк має власну проблему ліквідності, яка потребує вирішення через введення в дію ефективних програм залучення ресурсів. Найчастіше мова йде про «коротку» ліквідність, адже довгострокові ресурси залучити банку складніше. Виходячи з окреслених потреб, керівництво кожного банку самостійно визначає певний відсоток,

під який буде проводитися залучення депозитів. На сьогодні основною стратегічною метою, яка стоїть перед банками України, – є збереження капіталу.

Адже за кризою ліквідності неминуче приходить криза дохідності. Компенсаторів у дохідній частині поки що не видно. Традиційно основу банківських надходжень в Україні становили саме процентні доходи від кредитних операцій (70-80%).

Таблиця 1.

Доходи та витрати комерційних банків України,

побудовано за даними [9].

	Показники	2013		2014		2015		2016*	
		млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
1.	Доходи	168,9	100,0	210,2	100,0	199,2	100,0	42,8	100,0
1.1	процентні доходи	129,9	76,9	151,3	72,0	135,1	67,8	35,5	92,5
1.2	комісійні доходи	24,9	14,8	28,3	13,4	28,4	14,3	7,2	17,3
1.3	результат від торговельних операцій	3,3	2,0	15,5	7,4	21,5	10,8	-3,8	-15,1
1.4	інші операційні доходи	5,1	3,0	10,1	4,8	9,6	4,8	2,9	3,2
1.5	інші доходи	2,4	1,4	2,2	1,0	2,7	1,4	0,5	1,6
1.6	повернення списаних активів	3,1	1,9	2,9	1,4	1,8	0,9	0,4	0,5
2.	Витрати	167,4	100,0	263,1	100,0	265,8	100,0	50,8	100,0
2.1	процентні витрати	80,9	48,3	97,1	36,9	96,1	36,1	25,3	49,7
2.2	комісійні витрати	3,9	2,4	4,9	1,9	5,8	2,2	1,6	3,1
2.3	інші операційні витрати	12,3	7,3	15,6	5,9	12,9	4,9	2,7	5,3
2.4	загальні адміністративні витрати	40,7	24,3	44,6	17,0	36,7	13,8	9,1	18,1
2.5	відрахування в резерви	27,9	16,7	100,3	39,3	114,5	43,1	11,3	22,3
2.6	податок на прибуток	1,6	1,0	-2,4	-1,0	-0,4	-0,1	0,3	0,6
3.	Чистий прибуток (збиток)	1,4	x	-52,9	x	-66,6	x	-8,0	x

* станом на 23.03.2016 р..

Зниження цього показника (табл. 1) у 2015 році пояснюється, крім девальвації національної валюти, катастрофічним падінням економіки, скороченням обсягів виробництва і переходом у категорію збиткових більшості традиційних бізнесів, а як наслідок – погіршення обслуговування позичальниками їхніх кредитів [8].

Процентні доходи комерційних банків знизилися в 2015 році порівняно з 2014-м на 16,2 млрд. грн., тоді як процентні витрати зберегли свої значення на майже постійному рівні – 96-97 млрд. грн.. Банківська діяльність була загалом по країні збитковою, і комерційні банки завершили 2014 і 2015 роки із значними втратами: чистий збиток у 2014 році склав 53 млрд. грн.. За 2015 показник збитковості ще збільшився до 66,6 млрд. грн..

Зростання депозитних процентних ставок посилює проблему прибутковості банків, суттєво збільшуючи процентні витрати установ. Підвищення депозитної ставки за вкладками фізичних осіб на 1 відсоток збільшує приблизно на 3 млрд. грн. річний обсяг банківських витрат.

В табл. 2 ми бачимо процентні ставки Національного банку України за період 2013-2016 рр.. Облікова ставка як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші після довготривалого значення в 22% в квітні 2016 року була зменшена до 19%. Це вагомим підтвердженням стабілізації банківської системи, адже, протягом квітня-вересня 2015 року цей показник був на рівні 30 відсотків.

Таблиця 2.

Процентні ставки Національного банку України, %,

побудовано за даними [9].

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування
2013	6,5	7,15
2014	14,0	15,57
2015	22,0	25,22
2016*	19,0	23,47

* станом на 23.04.2016 р..

Середньозважена ставка за інструментами рефінансування у 2014 році збільшилася більше, ніж у 2 рази порівняно зі значенням у 2013 році: з 7,15% до 15,57%. Зростання вартості залучення ресурсів спостерігалось і у 2015 році – майже на 10% в порівнянні з показником 2014 року.

На початку 2015 року по депозитам в національній валюті продовжилася тенденція до зростання ставок. Банки уповільнювали відтік депозитів, спричинений недовірою до банківської системи, відкликанням ліцензій проблемних банків, девальвацією гривні.

У другій половині 2015 року ситуація на депозитному ринку векторно змінилася. Реформування та оздоровлення банківської сфери, узгоджені дії Уряду, Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) щодо проведення виплат вкладникам ліквідованих банків дали старт відновленню клієнтської довіри до банківської системи. Врешті решт, на ринку відбулося поступове зниження вартості депозитних ресурсів.

Останні півроку банківський ринок демонструє впевнену і виважену тактику по досягненню стабільності сектору, про що свідчать весняне зниження депозитних ставок і зростання сум вкладів у національній валюті. В результаті середньозважена гривнева ставка UIRD за річними вкладками знизилася з 21,22 до 20,44%, ставка за депозитами в дол. США впала з 7,88 у 2015 році до 7,08% річних станом на 23.03.2016 р. (табл. 3).

Таблиця 3.

**Український індекс ставок за депозитами
фізичних осіб (UIRD), %, побудовано за даними [9].**

Рік Строк	2013		2014		2015		2016*	
	грн.	дол.	грн.	дол.	грн.	дол.	грн.	дол.
3 місяці	16,84	6,04	19,20	7,51	19,67	7,26	18,66	6,11
6 місяців	17,56	6,83	19,78	8,06	20,39	7,93	19,84	6,87
12 місяців	18,11	7,88	20,61	8,94	21,22	7,88	20,44	7,08

** станом на 23.03.2016 р..*

Популярністю серед вкладників користуються короткострокові вклади. І попит на зазначений банківський продукт у 2016 році знайшов відображення в динаміці депозитних ставках, наприклад, індекс UIRD по гривневимкладам строком на 3 місяці зазнав коливань в межах 1% протягом останнього періоду, тоді як відсоткова ставка покладам на 6 місяців знизилася у березні 2016 р. на 0,78. Щодо доларових вкладів, то спостерігаємо аналогічну тенденцію: ставка UIRD покладам на 3 місяці знизилася на 1,15 п.п., а на депозити строком на 6 місяців – на 0,80 п.п..

За відсутності економічних збурень тенденція незначного зниження депозитних ставок в Україні продовжиться і в 2016 році. Головними причинами збільшення обсягів депозитів і зменшення депозитних ставок є зменшення рівня інфляції, зниження з 1 січня 2016 року ставки податку на доходи від депозитів з 20% до 18%, стабілізація валютного курсу, зняття обмежень на повернення валютних депозитів.

Окреслимо основні проблеми, які мають вплив на сталий розвиток банківської системи:

– банки утримують на балансі значні обсяги проблемних активів, що погіршує якість портфелю в цілому по банківському сектору;

– банківська система являє собою зараз фрагментовану сукупність банків та не має стійких підвалин для подальшого розвитку, який ускладнений обмеженістю джерел поповнення капіталу, зниженням обсягів кредитування, девальвацією національної грошової одиниці;

– регулятор не в змозі проводити належний багаторівневий макропруденційний нагляд за банківським сектором та вчасно застосовувати систему раннього реагування на фінансово-валютні ризики;

– ризик фінансової безпеки через скорочення чисельності банківських установ, що провокує монополізацію фінансового ринку, коли з часом

банки залучатимуть депозитні вклади за заниженими відсотковими ставками, але при цьому диктуватимуть високі монополльні ціни на послуги;

- посилення негативних прогнозів щодо розвитку світової економіки й особливо ринків сировини, що для України стримуватиме приплив зовнішніх приватних інвесторів і кредиторів;

- широке рефінансування комерційних банків, які мають статус проблемних;

- нереалістичні графіки проведення докапіталізації банків за результатами стрес-тестування та слабкий контроль за їх виконанням;

- засади корпоративного управління банків не співвідносяться з надбаннями світової практики;

- сформована фінансова інфраструктура не відповідає потребам банківського ринку та економіки в цілому.

Функціонування депозитного ринку є об'єктом державного регулювання. Основними державними органами, які здійснюють пруденційне регулювання депозитного ринку, маркетингового й конкурентного середовища, є НБУ і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [3, с. 96].

Банківський депозит користується серед населення попитом, оскільки він є менш ризикованим інструментом порівняно з іншими способами інвестування. Це пов'язано, перш за все, з існуванням ФГВФО, учасниками якого є переважна більшість українських банків, який на сьогоднішній день компенсує вкладникам суму в межах 200 тис. грн. за умови визнання банку неплатоспроможним [5, с. 76].

Вітчизняна система гарантування вкладів потребує вдосконалення в кількох напрямках. Зокрема розширення гарантій на депозитні вклади юридичних осіб, що надасть можливість збільшити надходження до Фонду, запровадження на додачу до нинішньої системи підходу агрегованої гарантії за всіма депозитними вкладками, що зменшить зловживання гарантійним захистом.

Неефективність української системи гарантування банківських вкладів визначається й тим, що вона відірвана від інших елементів системи забезпечення фінансової стабільності, особливо що стосується банківського нагляду. Необхідно переосмислити роль ФГВФО, адже арсенал його дій щодо стабілізації банківського сектору в короткостроковому періоді через підняття сум гарантування вичерпано, що в довгостроковій перспективі підвищуватиме ризики банківських криз [11].

Висновки

Результати проведеного дослідження демонструють факти позитивної динаміки в організації депозитної діяльності українських банків. Обсяг депозитних ресурсів за останні роки збільшився, що свідчить про поступове відновлення довіри клієнтів-вкладників до банківської системи.

Формування фінансових ресурсів комерційного банку є складовою частиною системи управління його активами і пасивами. Акумуляція коштів включає в себе не лише заохочення до співпраці нових клієнтів, а й оптимізацію структури джерел залучення ресурсів.

Щодо результативності управління пасивами, то першочерговим завданням є проведення ефективної депозитної політики банку. Складність обґрунтування стратегії і тактики в цій сфері полягає в обмеженому виборі клієнтів, в правильній сегментації потенційних вкладників і їх інтересів.

Фінансову арену залишають десятки банків, темпи кредитування економіки не зростають, що послаблює міжбанківську конкуренцію і пом'якшує проблему обмеженості ресурсів. Спостерігаємо приведення структури депозитного портфеля банків до "класичного вигляду" – на короткий строк вкладу банк пропонує низьку відсоткову ставку і зі збільшенням терміну, зростає і ставка. Залучення дорогого ресурсу в умовах сьогодення є економічно необґрунтованим і здатне поглинути дохід банківської діяльності, тому банки в умовах достатньої ліквідності прагнуть знижувати свої депозитні ставки, наближуючи їх до рівня облікової ставки регулятора.

При втіленні в реальність прогнозів щодо подальшого зниження процентних ставок з'явиться проблема відтоку вкладників. Банкам для забезпечення приросту депозитів у поточному році знадобиться основний фактор – стабільний валютний курс.

Проаналізувавши існуючу практику банківського менеджменту, виділимо низку проблем, які заважатимуть відродженню активного розвитку депозитного ринку України:

- повільні темпи нарощення капітальної бази банківських установ;
- тривала нестабільність грошово-кредитного ринку держави;
- низька якість результатів маркетингових досліджень депозитного ринку;
- непристосованість інструментарію депозитної політики до мінливого середовища ринку банківських послуг;
- недостатній професійний рівень вищих управлінців, що гальмує залучення додаткових коштів від клієнтів, особливо фізичних осіб різних соціальних груп;
- обмежений перелік депозитних продуктів.

Враховувавши баланс між депозитними та кредитними операціями банку, з метою підтримки його стабільності та мінімізації фінансових ризиків важливо грамотно диверсифікувати ресурси банку, розробляти комплекс заходів щодо підвищення ефективності управління депозитним портфелем. Серед таких дієвих заходів можна назвати:

- формування позитивного іміджу такої установи, як "банк";
- розробку нових конкурентоздатних продуктів із супутнім набором послуг, орієнтованим на різні категорії вкладників;
- підвищення привабливості вкладів шляхом застосування системи стимулів і бонусів для потенційних клієнтів;
- визначення оптимального терміну для зберігання депозитних вкладів, який має бути логічно пов'язаним з терміном оборотності кредитних ресурсів;

- рекламування конкурентних переваг пакету банківських послуг;
- врахування специфіки регіонів при визначенні видів вкладів, що пропонуються;
- запровадження цільових вкладів з визначеною заздалегідь датою повернення;
- анкетування клієнтів з метою визначення їх мотивації при виборі банку;
- удосконалення технологій дистанційного обслуговування для максимальної зручності клієнтів;
- зацікавлення тримачів зарплатних карток банку у перерахунку певних коштів на їхній депозитний рахунок.

Дотримання основних принципів проведення депозитних операцій, забезпечення дієвого моніторингу результатів діяльності банків забезпечить підвищення ефективності надання депозитних послуг. Заходи щодо відстеження системних ризиків в процесі залучення депозитних коштів, нівелювання структурних дисбалансів в активах і пасивах комерційних банків сприятимуть покращенню фінансових результатів банківських установ України і подальшій стабілізації банківського сектора.

Список використаних джерел:

1. Береславська О.І. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України / О.І. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 2. – С. 26-33.
2. Коваленко В.В. Трансформаційні напрями розвитку банківської системи України / В.В. Коваленко // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 286-295.
3. Косова Т.Д. Пруденційний механізм конкурентної політики на депозитному ринку / Т.Д. Косова, І.Ю. Тарасов // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. – 2014. – № 6 (81). – С. 94-99.

4. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики // Фінанси України: науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. – 2013. – № 10 (215). – С. 20-33.
5. Носова Є.А. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / Є.А. Носова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – Серія: Економіка, Вип. 2 (167). – С. 73-80.
6. Примостка Л.О. Роль банків у формуванні організованих заощаджень населення / Л.О. Примостка, В. Шевалдіна // Банківська справа: науково-практичне видання. – 2013. – № 11/12 (119). – С. 76-85.
7. Ротаєнко М.А. Сучасні підходи банків до залучення коштів клієнтів / М.А. Ротаєнко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2014. – Вип. 200, ч. 1. – С. 281-286.
8. Самаєва Ю. Почім обійдуться економіці депозити з супердохідністю / Ю. Самаєва // Дзеркало тижня. Україна. – Вип. 26 червня 2015. – № 23.
9. Статистична інформація // Сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
10. Холодна Ю.Є. Банківська система / Ю.Є. Холодна, О.М. Рац. – Харків: ХНЕУ, 2013. – 314 с.
11. Шкляр А.І. Банківський нагляд: недогляд обертається збитками / А.І. Шкляр // Урядовий кур'єр. – Вип. 14 серпня 2015.
12. Шульц Е.П. Особливості сучасної депозитної політики банків / Е.П. Шульц // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 3. – С. 93-97.
13. Holovaty M. Spontaneous mass behavior: Psychological aspects in the context of social and economic circumstances / M. Holovaty // Economic Annals-XXI. – 2015. – № 155 (11-12). – С. 29-32.